

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ ผู้ศึกษารวบรวมจากนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศในหัวข้อเรื่อง แนวคิดในด้านต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวความคิดและความหมายของการท่องเที่ยว
2. แนวความคิดและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. แนวความคิดในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
4. ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวความคิดการศึกษา

2.1 แนวความคิดและความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของหลาย ๆ ประเทศและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยการพัฒนาและสร้างความสำคัญให้กับเศรษฐกิจได้รวดเร็วกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่น อันเป็นผลจากความก้าวหน้าวิทยาการ เทคโนโลยีด้านการคมนาคม และโทรคมนาคม ซึ่งรวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ความสะดวกและรวดเร็วในการเดินทาง นอกจากนี้สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวมีทิศทางขยายตัวมากขึ้น ก่อให้เกิดรายได้แก่ประเทศชาติได้อย่างจำนวนมาก เพราะไม่เพียงแต่นักท่องเที่ยวภายในประเทศเท่านั้น แต่รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศซึ่งจะนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ เป็นค่าที่พัก ค่าอาหาร ซื้อสินค้าที่ระลึก ใช้บริการต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเป็นผลให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นและประเทศโดยรวมมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม เมื่อมนุษย์มีการเดินทางจากที่หนึ่งที่เป็นที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งที่ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ แม้ว่าจะไม่ใช่สิ่งจำเป็นพื้นฐานหรือปัจจัยสี่ของมนุษย์ ย่อมก่อให้เกิดพฤติกรรมความรู้สึกต่าง ๆ ระหว่างการเดินทางที่สำคัญ ก่อให้เกิดความเข้าใจเพื่อนมนุษย์ต่างถิ่นต่างภาษานอกจากนั้นการเดินทางท่องเที่ยวไปในถิ่นที่ไม่เคยรู้จักไม่เคยเห็น ความประทับใจในสิ่งต่าง ๆ จะสะท้อนให้เกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรและมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน ซึ่งมีผู้เสนอแนวคิดการท่องเที่ยว ดังนี้

สายชล พงศ์กระวี (2533) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นความสมัครใจที่จะเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว ซึ่งประกอบกิจกรรมที่แตกต่างจากงานประจำที่ปฏิบัติอยู่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหาความสนุกสนาน บันเทิงเรีงรมย์ ศึกษาหาความรู้ เยี่ยมเยือนญาติ กิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนเพื่อสุขภาพอนามัย และการกีฬา

ดุษฎี ชุมสาย (2527) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางที่ขึ้นอยู่กับจิตใจและความรู้สึกของผู้เดินทาง

ชำนาญ ม่วงทับทิม (2527) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีสัญชาตญาณของความอยากรู้อยากเห็น

McIntosh and Goeldner (1984) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นผลรวมของปรากฏการณ์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจและบริการต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือการสร้างความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

Gee and Choy (1989) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีความเพลิดเพลินสนุกสนาน โดยที่นักเดินทางนั้นคือนักท่องเที่ยวนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม องค์การการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (Intemation Union of Official Travel Organization อ้างถึงใน สายชล พงศ์กระวี, 2533) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวจะต้องมีลักษณะเป็นไปตามเงื่อนไข 3 ประการ คือ

- 1) การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary)
- 2) การเดินทางด้วยความสมัครใจหรือใจ (Voluntary)
- 3) การเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่มีค่าใช้จ่ายรับเงินจ้างหรือหารายได้ (Income)

สรุปของแนวความคิดและความหมายของการท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และประชาชนของประเทศ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของสถานที่ที่น่าสนใจภายในประเทศให้กับชาวต่างประเทศได้เข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณี และนอกเหนือจากนั้นทำให้ผู้เดินทางท่องเที่ยวได้พักผ่อน มีประสบการณ์ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ ความหมายของการท่องเที่ยวควรมีลักษณะ

- 1) เป็นการเดินทางไปยังที่อื่นชั่วคราว และ
- 2) เป็นไปด้วยความสมัครใจและเดินทางโดยมิได้เป็นการหารายได้

2.2 แนวความคิดและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2541) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

2.2.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เป็นหลัก มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม และการให้การศึกษาแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก 4 ด้าน คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541)

- 1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ
 - เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก
 - มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น
- 2) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน
 - เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ
 - ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม
 - มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม
 - การป้องกันและกำจัดมลพิษ และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต
- 3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา
 - เชื้อต่อกระบวนการเรียนรู้
 - มีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว
 - เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และความประทับใจ
 - เป็นการสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

- คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดทั้งกระบวนการ
- ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น
- ท้องถิ่นมีการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ โดยเริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

แหล่งท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ทั้ง 4 ประการ ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลง จนอาจจะต้องเป็นการจัดการที่ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ และการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย เป็นต้น

ภราดร พัทธวิเชียร (2537) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ต้องมีการบูรณาการใน 3 องค์ประกอบหลักคือ แหล่งท่องเที่ยว การบริการทางการท่องเที่ยว และการตลาด แต่ละองค์ประกอบจะต้องมีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกัน เชื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน

องค์ประกอบสำคัญที่ยังมิได้กล่าวถึงแต่มีความสำคัญมากคือ นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างมากที่จะทำให้การท่องเที่ยวพัฒนาไปอย่างยั่งยืน กล่าวคือ ในการท่องเที่ยวนั้น จะต้องพยายามให้เกิด “ความรู้” และ “รับผิดชอบ” วิธีการที่จะก่อให้เกิดทั้งความรู้และรับผิดชอบต่อสังคมต้องดำเนินการผ่านระบบการศึกษา ผ่านเยาวชน โดยต้องมุ่งให้เกิดการปรับทัศนคติขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การเพิ่มจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม การปรับแบบแผนการดำเนินชีวิต และการจัดระเบียบสังคมให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ พยายามให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุด และในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดผลของความรู้ความเข้าใจร่วมกัน ระหว่างนักท่องเที่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งวัฒนธรรมและธรรมชาติกับชุมชนท้องถิ่นหรือสังคมที่ตนเองเข้าไปอยู่

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540) ได้ให้คำนิยาม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่าเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ส่วนคำว่า การรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้น หมายถึง การป็นผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เรื่องฤทธิ กิตติวิทยาพงศ์ (2540) ให้คำนิยามว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลเป็นการรู้จักใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลอย่างชาญฉลาดและประหยัด โดยใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด สูญเปล่าน้อยที่สุด รวมทั้งกระจายการใช้ประโยชน์แก่มหาชนอย่างทั่วถึง ทั้งนี้จะต้องเข้าใจว่าการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึง การเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างสมเหตุสมผล เพื่อที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดคุณภาพสูงสุดตลอดการมีชีวิตรอยู่ของมนุษย์ และพยายามให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เพื่อให้แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลหัวหินเป็นประโยชน์และสนองความต้องการของผู้ใช้กลุ่มต่าง ๆ

สุวิทย์ ยอดมณี (2536) ให้คำนิยามว่า นิเวศน์ทัศน์ หมายถึง ความถึง การพำนักท่องเที่ยวไปที่ใดที่หนึ่งที่มีสภาพธรรมชาติสมบูรณ์ และผู้ที่พำนักท่องเที่ยวเข้าไปต้องมีความสามารถที่อธิบายทางวิชาการให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ศรีพร สมบุญธรรม (2537) ได้นิยามว่า การท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งพยายามลดผลกระทบจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวต่อสภาพแวดล้อมให้น้อยที่สุด

เสรี วงศ์ไพจิตร (2537) ให้ความหมายว่า เป็นรูปแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เจริญเติบโตไปในทิศทางที่เหมาะสม โดยรักษาสภาพแวดล้อมที่ดั้งเดิมให้คงอยู่ ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่มุ่งอนุรักษ์คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการพัฒนาโดยถือว่าการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศ สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมของระบบนิเวศโดยไม่ให้เป็นการเปลี่ยนแปลงหรือทำลาย

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2539) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความสำคัญทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมุ่งควบคุมคุณภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการให้บริการนักท่องเที่ยว นับว่าเป็นทางออกที่ดี ที่จะก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างกระแสการพัฒนาและกระแสการอนุรักษ์ทางการท่องเที่ยว จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดขึ้น แต่ความสำเร็จของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายรัฐบาล เอกชน และนักท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่ายทั้งในปัจจุบันและอนาคต

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2524) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการ

เรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

Stark (1993) ให้ความหมายว่า เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนของสถานที่ท่องเที่ยว โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและปราศจากสิ่งฟุ่มเฟือยต่าง ๆ มีเพียงสิ่งจำเป็นในการท่องเที่ยวเท่านั้น หรือเรียกอีกอย่างว่า การท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature Travel)

Gunn (1994) ได้กล่าวถึงว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สามารถทำให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ โดยให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ และวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจด้วย

Bloom (1991) กล่าวว่า เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

จากนิยามข้างต้น ยวดี นิรัตน์ตระกูล (2538) ได้สรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นสาระสำคัญไว้ ดังนี้

- 1) แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม ที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย
- 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายควรมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
- 3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย
- 4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
- 5) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการมุ่งเน้นที่คุณค่าทางธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวและเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ผู้ศึกษาได้สรุปแนวความคิดและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังนี้ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เติบโตและทำให้เกิดรายได้จำนวนมาก แต่ไม่มีผลกระทบทางด้านลบก็คือ

ทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีการพัฒนาหรือการจัดการที่ดีเสื่อมโทรมลง ดังนั้นผู้ศึกษามีความเห็นว่แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นการพัฒนาประเทศในหลายด้าน แต่ต้องให้นักท่องเที่ยวและบุคคลในท้องถิ่นมีความรู้ความเข้าใจ และมีความรับผิดชอบร่วมกันในการรักษาสภาพแวดล้อมหรือแหล่งท่องเที่ยวให้อี้อประโยชน์ต่อกันด้วยความยุติธรรม เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

2.3 แนวคิดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเริ่มจากการที่แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีความงามควรค่าแก่การรักษาให้คงสภาพดังกล่าวให้นานที่สุด ถ้าหากการพัฒนาเป็นไปอย่างไร้ทิศทางและขาดความรอบคอบก็จะก่อให้เกิดผลเสียหายนต่อธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่จะทำการฟื้นฟูได้ ไม่ว่าจะเกิดจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากเกินไปเกินความสามารถในการรองรับของพื้นที่หรือโดย มลพิษหรือโดยสาเหตุอื่นก็ตาม ฉะนั้นแนวคิดในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นความสำคัญในการควบคุมคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การเอาใจใส่ดูแลจำนวนและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวจึงมีแนวคิดที่สำคัญอยู่ 2 แนวคิด คือ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2524)

แนวคิดที่ 1 จะทำการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไรให้สามารถก่อประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ โดยสามารถควบคุมผลกระทบทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นแก่สังคมและสิ่งแวดล้อมไว้ให้ได้มากที่สุด

แนวคิดที่ 2 จะทำการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่รูปแบบของการท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างไร

ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีสิ่งสำคัญที่ต้องสังวรณอยู่เสมอ คือการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างมีระบบ โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ในขณะที่เดียวกันก็มีแนวทางของการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีเอาไว้และป้องกันปัญหาในเรื่องผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นได้

แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1) การกำหนดเขตของกิจกรรมการท่องเที่ยวให้แน่ชัดว่า เขตใดควรเป็นแหล่งท่องเที่ยว เขตใดควรเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า และเขตใดควรเป็นเขตอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร เป็นต้น

2) การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว

3) การจัดเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว ทั้งด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การปฏิบัติตัวในการเพิ่มคุณค่าให้กับประสบการณ์จากการท่องเที่ยว

4) การพัฒนาขยายสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงเพิ่มขึ้น เพื่อช่วยลดความแออัดให้กับพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวนิยมมาก

5) การนำกฎหมายมาบังคับใช้อย่างจริงจังกับผู้ฝ่าฝืน เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบ เก็บปะการังและพันธุ์สัตว์น้ำที่หายาก การล่าสัตว์ เป็นต้น

6) การควบคุมสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งการควบคุมระบบกำจัดขยะและน้ำเสียจากสิ่งก่อสร้างเหล่านั้น

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ และจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการความต้องการของประเทศโดยรวม ในอันที่จะให้การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ให้คนเป็นจุดมุ่งหมายหลัก ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการมีนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540)

1) เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยา ให้เป็นแหล่งส่งเสริม สร้างจิตสำนึกและพัฒนาคนที่เกี่ยวข้องในระบบให้มีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์

2) เพื่อให้มีรูปแบบวิธีการ กิจกรรม และมาตรการในการจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม

3) เพื่อให้มีการบริการที่เหมาะสม ได้มาตรฐาน และมีการจัดการที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม

4) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการจัดการอย่างเป็นระบบ

5) เพื่อรองรับและกระตุ้นการขยายตัวของนักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ประสบความสำเร็จ มิใช่สิ่งที่กระทำโดยง่าย เพียงว่ามีสถานที่แล้วจะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแล้วสามารถทำได้ทันที ยังต้องมีสิ่งอื่นนำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอยู่หลายประการ ดังที่ ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2530) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นจะต้องมีปัจจัยเบื้องต้น 3 ประการ คือ

1) แรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะไม่เกิดขึ้น หากปราศจากความปรารถนาที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววันั้น ๆ ซึ่งความปรารถนานี้ อาจเกิดแรงกระตุ้นแรงจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างผสมผสานกัน

2) ความพร้อมในการพัฒนา ความต้องการที่จะพัฒนาแต่เพียงประการเดียว อาจไม่เพียงพอที่จะทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสามารถดำเนินการไปได้ แหล่งท่องเที่ยวใดก็ตามเมื่อมีความต้องการที่จะพัฒนาแล้ว ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาประสบความสำเร็จคือ ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยววันั้น ๆ ในด้านต่าง ๆ เช่น ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว กลยุทธ์ในการพัฒนา

3) ความต้องการของคนในท้องถิ่น สิ่งที่ดีอาจไม่ใช่สิ่งที่เหมาะสมและได้รับการยอมรับ ถ้าสิ่งนั้นขัดกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอาจกระทำไม่ได้ เมื่อมีปัจจัยสองประการแรก คือ แรงกระตุ้นและความพร้อมในการพัฒนา แต่เมื่อทำการพัฒนาแล้ว อาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งตามมา หากการพัฒนานั้นมีรากฐานของความไม่ต้องการของคนกลุ่มใหญ่เกิดขึ้น ผลการพัฒนาจะสำเร็จและดำเนินการไปด้วยดีจำเป็นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยข้อนี้เป็นอย่างมาก ความต้องการหรือไม่ต้องการของคนท้องถิ่นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมักมีสาเหตุจากปัจจัยความขัดแย้งหรือสอดคล้องกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมของคนในท้องถิ่น กลุ่มอิทธิพลที่จะได้หรือเสียประโยชน์จากผลการพัฒนา และความเสียหายต่อลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพและจิตภาพ

ศรีพร สมบุญธรรม (2537) รายงานว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว มีดังต่อไปนี้

1) ส่งเสริมและรณรงค์ให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งมีผลต่อชุมชนทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

2) ควรมีนโยบายและวัตถุประสงค์ในการพัฒนาที่ให้ความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก ทั้งนี้ควรสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์วิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวไว้

3) การส่งเสริมและประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ควรคำนึงถึงความเห็นชอบของคนในพื้นที่ด้วย โดยเฉพาะโบราณวัตถุสถาน และสถานที่ที่มีคุณค่าต่อจิตใจของคนท้องถิ่น

4) หลีกเลี่ยงการพัฒนาที่จะมีผลกระทบต่อสภาพภูมิทัศน์และสัตว์ป่าในพื้นที่ รวมทั้งทรัพยากรที่หายาก เช่น ปะการัง สัตว์น้ำ ป่าไม้ ฯลฯ ตลอดจนการรักษาสิทธิของชุมชนในการเข้าถึงสถานที่ต่าง ๆ เช่น ชายหาด แหล่งน้ำตามธรรมชาติ เป็นต้น

5) ให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้คนท้องถิ่นก่อตั้งธุรกิจขนาดเล็กที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวขึ้นมาเพราะธุรกิจที่ดำเนินการ โดยคนภายนอก หรือชาวต่างชาติอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในชุมชนได้

6) ชักจูงและสนับสนุนให้คนท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

7) รมรงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในกลุ่มผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก บริษัทนำเที่ยว ฯลฯ

8) ปัญหาการขาดแคลนโครงสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในชุมชนควรได้รับการแก้ไขก่อนที่จะพัฒนาโครงการและกิจกรรมใหม่ ๆ ด้านการท่องเที่ยว

องค์ประกอบการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ควรมีดังนี้

- การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
- การมีส่วนร่วมของชุมชนและการกระจายรายได้

การวางแผนและการจัดการในเรื่องการท่องเที่ยว จะต้องพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 3 ประการข้างต้นเสมอ สารสำคัญขององค์ประกอบดังกล่าว อาจสรุปได้ดังนี้

1) การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่ธรรมชาติและระบบนิเวศเหล่านั้นจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายโดยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง ดังนั้นการให้ความรู้ความเข้าใจ และหรือการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนเกี่ยวกับความจำเป็นในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้คงอยู่สนองความต้องการของคนทั่วไปจึงเป็นสิ่งที่จะต้องกระทำ นอกจากนี้การสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ยังรวมไปถึงบุคคลกลุ่มอื่น ๆ เช่น ราษฎรท้องถิ่น มัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวด้วย

วิธีการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์มีหลายรูปแบบ แต่สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น มักจะเน้นวิธีการจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ (Interpretation Programs) เช่น การจัดให้มีศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติ (Interpretation Center) ในแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีเอกสารสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ จัดให้มีนิทรรศการ/แผ่นป้ายบรรยายตามบริเวณหรือจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ จัดให้มีเส้นทางเดินเท้าหรือทางเดินป่าที่ให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ธรรมชาติหลากหลายแก่ผู้มาเยือน รวมไปถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศวิทยาของสิ่งต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวพบเห็น

2) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

องค์ประกอบนี้มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบแรกโดยตรง กล่าวคือ นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourist) มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับ

ธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ และสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ ตลอดจนแหล่งธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำท่าย (Kutay, 1989, Anon., 1992 , Eagles and Cascagnette, 1993) และมักไม่สนใจความสะดวกสบาย เช่น การเดินทางท่องเที่ยวแบบชายหาด พักตามรีสอร์ตหรือโรงแรมหรู ๆ กลุ่มนักท่องเที่ยว เชนิเวทจึงต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อมมากกว่า ดังนั้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวทจึงจะต้องพิจารณาถึงการจัดการให้มีการสื่อความหมายธรรมชาติ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งในระดับกว้างและระดับลึกซึ่ง ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยวและได้รับความพึงพอใจกลับไป

3) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

สภาพทางเศรษฐกิจและชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ภายในและรอบ ๆ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติ ควรได้รับการพิจารณาให้เป็นวัตถุประสงค์หรือองค์ประกอบที่สำคัญของการส่งเสริมและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวท เพราะการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาวมากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อความอยู่รอดของธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวทในรูปแบบต่าง ๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม รูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การลงทุนเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำ (Low Scale – Low Impact Tourism Development) การเป็นมัคคุเทศก์ (Nature Guide) การนำสินค้าที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายแก่นักท่องเที่ยว และการจ้างงานในส่วนบริการอื่น ๆ เป็นต้น (จุลสารการท่องเที่ยว, 2541)

◉ สามพร มณีไมตรีจิต (2534) สรุปว่า การพัฒนาในอดีตที่ผ่านมามีข้อบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาท่องเที่ยวมีส่วนในการทำลายสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะถ้าไม่มีการควบคุมและการวางแผนที่ดีพอ การวางแผนจัดการที่สมบูรณ์นอกจากจะสามารถตรวจสอบผลกระทบทางลบแล้ว ยังมีส่วนช่วยในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้ดีขึ้นได้ และยังเป็นการประสานประโยชน์ระหว่างจุดประสงค์ความต้องการแสวงหาเงินตราจากนักท่องเที่ยวกับความจำเป็นที่จะสงวนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อุทยานธรรมชาติท่องเที่ยวได้ก้าวมาถึงจุดนี้แล้ว คงจะไม่ถอยกลับไปสู่สภาพเดิมที่ปล่อยให้การพัฒนาหน้าหน้าการอนุรักษ์อีกต่อไปแล้ว

ผู้ศึกษาสรุปผลของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวทไว้ดังต่อไปนี้

1) ควรพิจารณาถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวนั้นว่านักท่องเที่ยวมีความต้องการจะเห็นสิ่งใดจากแหล่งท่องเที่ยว นั้น หรือต้องการได้ประโยชน์อะไรจากแหล่งท่องเที่ยว นั้น

2) ควรพิจารณาถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเห็นว่า มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่แล้วอะไรบ้าง

3) ควรพิจารณาถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวเห็นว่า จะถูกกระทบหรือทำลายจากการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือไม่

4) ควรพิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเห็นว่า จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม

5) พิจารณาถึงความมีส่วนร่วมของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวเห็นว่า จะให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้อย่างไร

6) พิจารณาถึงความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวอื่นทั้งภายในและต่างประเทศที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันว่า เขาทำกันอย่างไรจึงประสบความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.4 ศักยภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการชี้วัดทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ก่อนที่จะทุ่มเทการวางแผนพัฒนาหรือส่งเสริมใด ๆ เพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างมีประสิทธิภาพ

ความเหมาะสมของพื้นที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้นั้น ศูนย์วิจัยป่าไม้ (2541) ได้กล่าวไว้ว่า พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีคุณค่าความเป็นธรรมชาติในตัวของมันเอง การจัดการใด ๆ ในพื้นที่จะมุ่งเน้นเฉพาะการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือการเข้าถึงธรรมชาติมากขึ้น เสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และจรรยาบรรณด้านการอนุรักษ์และจรรยาบรรณด้านการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบในการรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรม รวมถึงการส่งเสริมให้ชาวบ้านท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าวว่า ต้องประเมินองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อย 4 ประการคือ

1) ความปรารถนาของผู้เที่ยว ต้องประเมินความต้องการในประเภทและการบริหารการท่องเที่ยวของคนส่วนใหญ่ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้แตกต่างกัน เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นความเป็นธรรมชาติจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยได้ดีกว่าชาวต่างประเทศ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ สิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น สามารถใช้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ดี

2) ความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยว ความสามารถด้านนี้มีขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ การกำหนดค่าธรรมเนียมหรือค่าใช้จ่ายหรือค่าบริการที่สมเหตุสมผล การตั้งค่าธรรมเนียมการใช้หรือค่าบริการที่สูง จะทำให้นักท่องเที่ยวหันไปสนใจแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่มีอัตราค่าบริการที่ต่ำกว่าได้ เป็นต้น

3) ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึง แหล่งท่องเที่ยวใดที่ตั้งอยู่ไกลเกินไป ถึงแม้การคมนาคมจะสะดวก หรือสถานที่ท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ใกล้แต่มีความยากลำบากในการเข้าถึง ย่อมมีส่วนทำให้ผู้ท่องเที่ยวเกิดความท้อแท้ที่จะไปใช้บริการได้ง่าย อย่างไรก็ตาม สถานที่เหล่านั้นอาจจะเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่นิยมการผจญภัยหรือต้องการความท้าทาย

4) ความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ ซึ่งสามารถพิจารณาออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) ความสามารถที่จะรับได้เชิงกายภาพ คือแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์ 2) ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม คือสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวในแต่ละลักษณะจะมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไป และ 3) ความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศ คือสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในและบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการพัฒนาสถานที่ใดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอาจต้องมีการสูญเสียทรัพยากรบ้างไม่มากก็น้อย แต่ก็ต้องมีความคุ้มค่ากับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2512) ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญที่นำมาเป็นเครื่องชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ออกเป็น 4 อย่างคือ

1) ปัจจัยหัวใจหลักของการท่องเที่ยว พิจารณาจากความสำคัญของสถานที่ตั้งและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวนั้นต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหลาย ๆ ด้าน เช่น ความต้องการทางด้านความสงบพักผ่อน ความสนุกสนานตื่นเต้น การหาประสบการณ์และความจริง ซึ่งปัจจัยหัวใจหลักแบ่งได้ 3 ชนิด คือ

1.1) ปัจจัยหัวใจทางธรรมชาติ (Natural Assets) ได้แก่ หาดทราย ชายทะเล ป่าไม้ และน้ำตก เป็นต้น

1.2) ปัจจัยหัวใจทางประวัติศาสตร์และศาสนา (Historical and Religion Assets) ได้แก่ แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี วัด อนุสาวรีย์ และพระราชวัง เป็นต้น

1.3) ปัจจัยหัวใจทางกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Contemporary Human Product) ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม งานประเพณี งานฝีมือ และการดำเนินชีวิต เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวที่มีสิ่งดึงดูดใจที่มีคุณภาพสูง มีเอกลักษณ์หรือเป็นบริเวณที่มีสิ่งดึงดูดใจอยู่ใกล้กันเป็นกลุ่ม เป็นข้อที่น่าพิจารณาถึงความได้เปรียบด้วย

2) ปัจจัยประกอบ ได้แก่ คุณค่าเชิงจิตใจของสภาพแวดล้อมภูมิอากาศ ภูมิประเทศและลักษณะภูมิทัศน์ อันเป็นเอกลักษณ์สภาพเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสะท้อนทำที่พฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน โจรผู้ร้าย ภัยธรรมชาติ และการเมือง

3) ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกได้มาตรฐานเกี่ยวกับที่พักแรมและอาหารของนักท่องเที่ยว การสื่อความหมาย ข้อมูลข่าวสาร และการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น สถานบันเทิง ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

4) ปัจจัยทางโครงสร้างพื้นฐานและเส้นทางคมนาคมจะต้องพิจารณาถึงโครงข่ายการคมนาคมทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ที่สะดวกสบาย บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำใช้ การระบายน้ำ การกำจัดสิ่งโสโครก ตลอดจนระบบสื่อสารโทรคมนาคม

คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่

1) คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความสำคัญทางลัทธิความเชื่อและศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตโดยรอบ เป็นต้น

2) สภาพการเข้าถึง ได้แก่ สภาพของเส้นทาง ลักษณะการเดินทางใช้วิธีใด ระยะทางจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

3) สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหารเครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานรักษาพยาบาล และการรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

4) สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ กลิ่น เสียง ควัน ระบบนิเวศรวมทั้งสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียง

5) ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดทางพื้นที่ ข้อจำกัดทางการบริการ สาธารณูปโภค และปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

6) ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักแพร่หลายของแหล่งท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

เรื่องฤทธิ กิตติวิทยาพงศ์ (2540) กล่าวว่า ศักยภาพของการพัฒนาเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องและง่ายต่อการดำเนินการให้บรรลุผล จากสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชายฝั่งทะเลหัวหินทำให้เห็นศักยภาพที่สูงต่อการพัฒนา อันเกิดจากความได้เปรียบของระยะทางที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯ ตามแนวถนนเพชรเกษม ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ประกอบกับสภาพภูมิประเทศที่หลากหลายและสวยงามตามธรรมชาติ ภูมิอากาศที่เหมาะสมตลอดจนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่ามากมาย อันเนื่องมาจากเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานจึงมีการขยายตัว

โรธยา หอมชื่น (2539) ได้สรุปความความเคลื่อนไหวด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ของประเทศต่าง ๆ โดยกล่าวถึงการตั้งมูลนิธิเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศนามิเบีย โดยเมื่อเดือนเมษายน - พฤษภาคม 2538 ประเทศนามิเบียได้จัดตั้งมูลนิธิเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นหลังจากที่มีการพัฒนาเบื้องต้นมา 1 ปี และกระทรวงสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวได้จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับชุมชน ติดตามด้วยการสัมมนาระดับชาติในเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก World Wildlife Fund - US การสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับชุมชน (The Workshop on Community - Based Tourism Enterprises) จัดขึ้นเมื่อวันที่ 24 - 28 เมษายน 2538 ณ เมือง Wereldsend แนวคิดการสัมมนาระดับชุมชนนี้ก็ได้้นำเข้าพิจารณา ซึ่งมีผู้นำ รัฐบาล ตัวแทน NGOs ตัวแทนบริษัททัวร์ และตัวแทนชุมชนเข้าร่วม ผลการสัมมนา : ประชากรในชนบท (คนในพื้นที่) ของนามิเบียซึ่งมีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ควรมีบทบาทโดยตรงในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศเพื่อให้เกิดผลประโยชน์กับคนในท้องถิ่นเอง นโยบายของรัฐบาลนามิเบียก็กำหนดชัดเจนว่า ต้องเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนและผลประโยชน์สูงสุดจะต้องตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น และได้กล่าวถึง Australia National Ecotourism Program ว่า เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2538 ซึ่งเป็นวันสิ่งแวดล้อมโลก รัฐมนตรีซึ่งดูแลด้านการท่องเที่ยวของออสเตรเลียมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายโอกาสให้นักท่องเที่ยว ทั้งชาวต่างชาติและชาวออสเตรเลียเอง ได้สัมผัสและเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของออสเตรเลีย ขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างแรงสนับสนุนที่สำคัญในการจัดการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตัวอย่างโครงการใหม่ ๆ ที่ได้รับเงินสนับสนุนภายใต้ National Ecotourism Program เช่น

- การจัดพิมพ์หนังสือ The Regional Ecotourism Handbook ที่ให้ข้อมูลแก่ชุมชนภูมิภาคต่าง ๆ เกี่ยวกับการวางแผนการท่องเที่ยวอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ
- การทำวิจัยและวางแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยผ่านการศึกษาการให้อำนาจแก่ชุมชน
- การหาระบบพลังงานใหม่ๆ สำหรับแหล่งท่องเที่ยวแบบ Eco ที่อยู่ห่างไกล เช่น ใช้พลังแสงอาทิตย์
- การก่อสร้างสถานที่ตั้งแคมป์พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยวในชุมชน Angatja Atal ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวออบริจินิส
- การพัฒนากลยุทธ์สำหรับจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับในสหรัฐอเมริกาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความเคลื่อนไหวอยู่ในระดับท้องถิ่น มีการริเริ่มและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันในระดับท้องถิ่นของอเมริกา และกำหนดแนวทางการใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ยังได้เป็น Sponsor ในการจัด Ecotourism Workshop ประจำปี เพื่อให้ความรู้แก่สมาชิกและผู้สนใจเกี่ยวกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิง

นิเวศ นอกจากนี้ยังได้ริเริ่มโครงการ “\$-a-Day Pass Through Program” เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยว
บริจาคเงินสมทบกับองค์กรต่างๆ ที่ทำงานด้านพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

ส่วนแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติของมาเลเซียกำลังอยู่ระหว่างดำเนินการ รัฐบาล
มาเลเซียได้เริ่มทำโครงการพัฒนาแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติขึ้น วิเคราะห์แหล่งทรัพยากร
ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม และจะมีการวิเคราะห์สถานภาพปัจจุบันรวมถึงศักยภาพใน
อนาคตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภายในประเทศ สำหรับ National Plan นี้มีเป้าหมายเพื่อ

- 1) กำหนดแนวทางและริเริ่มโครงการต่างๆ ทาง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มีความ
คล้ายคลึงกันในประเทศ ซึ่งจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่
กว้างขึ้น
- 2) การจัดลำดับความสำคัญสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 3) การพัฒนากลยุทธ์และแนวทางสำหรับจัด โครงการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 4) กำหนดว่าแหล่งท่องเที่ยวใดบ้างที่มีศักยภาพสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 5) การสร้าง Capacity และการฝึกอบรมบุคลากรทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ
- 6) หาตลาดนานาชาติและหากกลยุทธ์ในการส่งเสริม และมาเลเซียยังพิจารณาถึงการ
ร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านใน Southeast Asia เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของภูมิภาคนี้โดย
ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน
- 7) และจุดประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การทำให้การท่องเที่ยวแบบผจญภัยที่มีอยู่แล้ว
ในขณะนี้สามารถผสมผสานได้อย่างกลมกลืนกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเน้นการ
ส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นอยู่ดีกินดี ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ประเทศอินโดนีเซียต้องการ
ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รัฐมนตรีกระทรวงสิ่งแวดล้อมของอินโดนีเซีย
ได้ปราศรัยต่อชุมชนเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
ระดับชาติในหัวข้อ Community-based tourism ที่จัดขึ้นเมื่อเดือนเมษายน 2538 ผู้เข้าร่วมสัมมนา
กว่าร้อยคนซึ่งส่วนใหญ่เป็นตัวแทนจากชุมชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรือสนใจในการพัฒนากิจการการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงได้รับทราบในเรื่องบทบาทที่เหมาะสมของชุมชนชาวอินโดนีเซียในการ
พัฒนาการท่องเที่ยว จากกลุ่มชุมชน รัฐบาล ภาคเอกชน และ NGOs การรวมตัวกันในลักษณะนี้
เป็นครั้งแรกที่อินโดนีเซียจัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับงานและแผนงานของ
กลุ่ม NGOs และชุมชนต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว และ
เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับพื้นที่อื่น ๆ ใน
ประเทศ เมื่อสิ้นสุดการสัมมนาได้มีการจัดตั้ง Indonesia Ecotourism Network (INDECOM) โดยมี
NGOs 3 กลุ่มทำงานร่วมกันโดยได้รับการสนับสนุนจาก Conservative International เพื่อดำเนินการ

ส่งเสริม INDECOM ในฐานะที่เป็นสื่อในการเผยแพร่ข่าวสาร โครงการต่างๆ ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของอิน โคนีเซีย

ผู้ศึกษาพอสรุปได้ว่า ศักยภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในตัวเองของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่สามารถเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง การจัดการ หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ฉะนั้นแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจึงมีศักยภาพหรือความสำคัญของตัวเองแตกต่างกันออกไป การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มพื้นที่ต่าง ๆ จำเป็นต้องพิจารณาถึงความพร้อมหรือความสามารถของสถานที่ว่ามีมากน้อยเพียงใด สวมควรต่อการพัฒนาปรับปรุงอย่างไร ซึ่งหากมีแหล่งท่องเที่ยวอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่นั้น ๆ จำเป็นที่จะต้องคัดเลือกเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ หรือความสามารถในการรองรับการพัฒนาได้สูง มาดำเนินการพัฒนาก่อนในลำดับแรก ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมในข้อจำกัดทางด้านเครื่องมือ บุคลากร และงบประมาณเป็นสำคัญ

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยในประเทศไทย

วิริยา ตูลยสุข (2535) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการสถานที่พักตากอากาศในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม บริเวณแหล่งท่องเที่ยวเกาะสมุย จังหวัดราษฎร์ธานี พบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ผู้ที่มีการศึกษาดำเนินการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาสูง ส่วนความรู้ความเข้าใจด้านทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2535) ได้ศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของเกาะพีพี พบว่า ปัจจัยในการรองรับการท่องเที่ยวหลายปัจจัยอยู่ในภาวะวิกฤต ได้แก่ น้ำใช้ ประการัง การกำจัดขยะมูลฝอย และทัศนียภาพ บางปัจจัยกำลังมีปัญหา เช่น การระบายน้ำเสีย แต่ปัจจัยด้านพื้นที่บริการ พื้นที่ชายหาด การยอมรับโดยทั่วไปของประชาชนและนักท่องเที่ยวยังสามารถรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพิ่มได้อีก ระดับที่เป็นขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของเกาะพีพี จึงขึ้นอยู่กับระดับการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวและระดับที่เป็นข้อจำกัดของปัจจัยสำคัญ ๆ การเลือกกระดับที่ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวชี้ให้เห็นถึงความอึดหยุ่นของการพัฒนาเกาะพีพี ภายใต้ทิศทางการอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ศูนย์วิจัยป่าไม้ (2538) ได้ศึกษาวิจัยโครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ : กรณีภาคใต้ พบว่า การส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่มีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น จะต้องคำนึงเสมอว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความงดงามเป็นธรรมชาติ ถ้าส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างไร้ทิศทางจริงจัง ปรากฏจากการเอาใจใส่และความตั้งใจในการควบคุมดูแลรักษาพื้นที่ธรรมชาติแล้ว คุณค่าของพื้นที่ก็จะถูกทำลายไป

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2526) ได้ศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวหัวหิน-ชะอำ พบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาทั้งจากนโยบายระดับชาติ สภาพความพร้อมของทรัพยากร ความต้องการของท้องถิ่น และความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงจะสามารถกำหนดเป็นแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ที่มีบทบาทและทิศทางเหมาะสมและก่อประโยชน์ต่อท้องถิ่นมากที่สุด ในการพัฒนาจะต้องจัดวางแผนการจัดการการลงทุนและคำนึงถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยพิจารณากรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวหัวหิน-ชะอำ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชายทะเลเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และพัฒนาโครงการท่องเที่ยวไปยังแหล่งอื่น ๆ

เสาวนิต ตั้งตระกูล (2533) ศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพบริเวณชายหาดหัวหิน พบว่าสภาวะแวดล้อมทางกายภาพของบริเวณชายหาดหัวหินอยู่ในขั้นดีเยี่ยม เนื่องจากองค์ประกอบต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมยังขาดมาตรการควบคุมรักษา กำหนดขนาดและคุณภาพของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทั้งที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพบริเวณชายหาดหัวหิน ขณะที่นักท่องเที่ยวที่มีอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ ที่อยู่อาศัย และประสบการณ์การท่องเที่ยวทะเลต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมบริเวณชายหาดหัวหินแตกต่างกัน

ผู้ศึกษาได้สรุปผลงานวิจัยในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ข้อสรุปดังต่อไปนี้

- 1) ในด้านการกระจายรายได้ ควรสนับสนุนให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวมีการจัดตั้งธุรกิจชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2) ควรเพิ่มความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมป่าไม้ องค์กรชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น
- 3) ควรกำหนดทิศทางการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบของเส้นทางท่องเที่ยว
- 4) ควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และส่งเสริมให้ประชาชนประกอบธุรกิจนำเที่ยวเพิ่มขึ้น

5) ควรมีองค์กร / หน่วยงานที่รับผิดชอบ ในด้านการอำนวยความสะดวกและสร้างความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น

6) ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมท่องเที่ยวในชุมชน

2.5.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Yi-Fu Tuan (1974) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ทางสิ่งแวดล้อม ทัศนคติ และค่านิยมของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ พบว่ากลุ่มคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน จะมีการรับรู้ทางสิ่งแวดล้อมต่างกัน

Young and Flowers (1982) ได้ศึกษานักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวใน Cook Country Forest Preserve District (CCFPD) ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา พบว่านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อพื้นที่และลักษณะของป่าไม้ตามธรรมชาติ ซึ่งมีความเงียบสงบและไม่ต้องทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติใด ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว เช่น การก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการนันทนาการ นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะพักผ่อนในสถานที่ที่เป็นธรรมชาติมากกว่า

Ingram and Durst (อ้างถึงใน Whelan Tensie, 1991) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบนิเวศสัญจร พบว่า นักท่องเที่ยวแบบนิเวศสัญจรที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในสหรัฐอเมริกา ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากยุโรป อเมริกาเหนือ และญี่ปุ่น ซึ่งคุ้นเคยกับการท่องเที่ยวภายนอกประเทศเป็นอย่างดี โดยมีทั้งนักท่องเที่ยวที่ทำงานแล้วและยังไม่มียานพาหนะ และมีอายุอยู่ในช่วง 31-50 ปี นอกจากนี้ยังได้รับรายงานเพิ่มเติมจากผู้ประกอบกิจการท่องเที่ยวอีกว่า 1 ใน 3 ของนักท่องเที่ยวแบบนิเวศสัญจรเป็นผู้ที่เคยเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวแล้วและได้เดินทางมาอีก และกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวแบบนิเวศสัญจรนิยมมากที่สุด ได้แก่ การเดินป่า การปีนเขา การดูนก การถ่ายภาพธรรมชาติ การส่องสัตว์ การตั้งแคมป์ การล่องแพ ล่องเรือแคนู และการศึกษาพรรณพืชต่าง ๆ

ใน Hawaii มีหน่วยงานหลายแห่งดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว หน่วยงานดังกล่าวมีทั้งภาครัฐ เอกชนและ NGO

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการผลักดัน Ecotourism ใน ฮาวาย

1) องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร

- 1000 Friends of Kauai เป็นการรวมตัวของนักอนุรักษ์ตั้งแต่ปี 1979 กิจกรรมที่ดำเนินการเน้นเรื่อง Aquaculture, Sustainable farming, Recycle กลุ่มนี้มีการก่อตั้งในรูปแบบ Network ที่ชัดเจน

- The alliance เป็นการรวมตัวของนักอนุรักษ์ และกิจกรรมจะเน้นในเรื่องการทำงานในท้องถิ่น

- Sierra club หน่วยงานนี้ดำเนินการในกิจกรรมระดับชาติ และนานาชาติ ส่วนใหญ่จะมุ่งประเด็นด้านการอนุรักษ์ กิจกรรมที่ดำเนินงาน เช่น พิมพ์หนังสือ จัดโปรแกรมทัศนศึกษา และโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ เป็นต้น

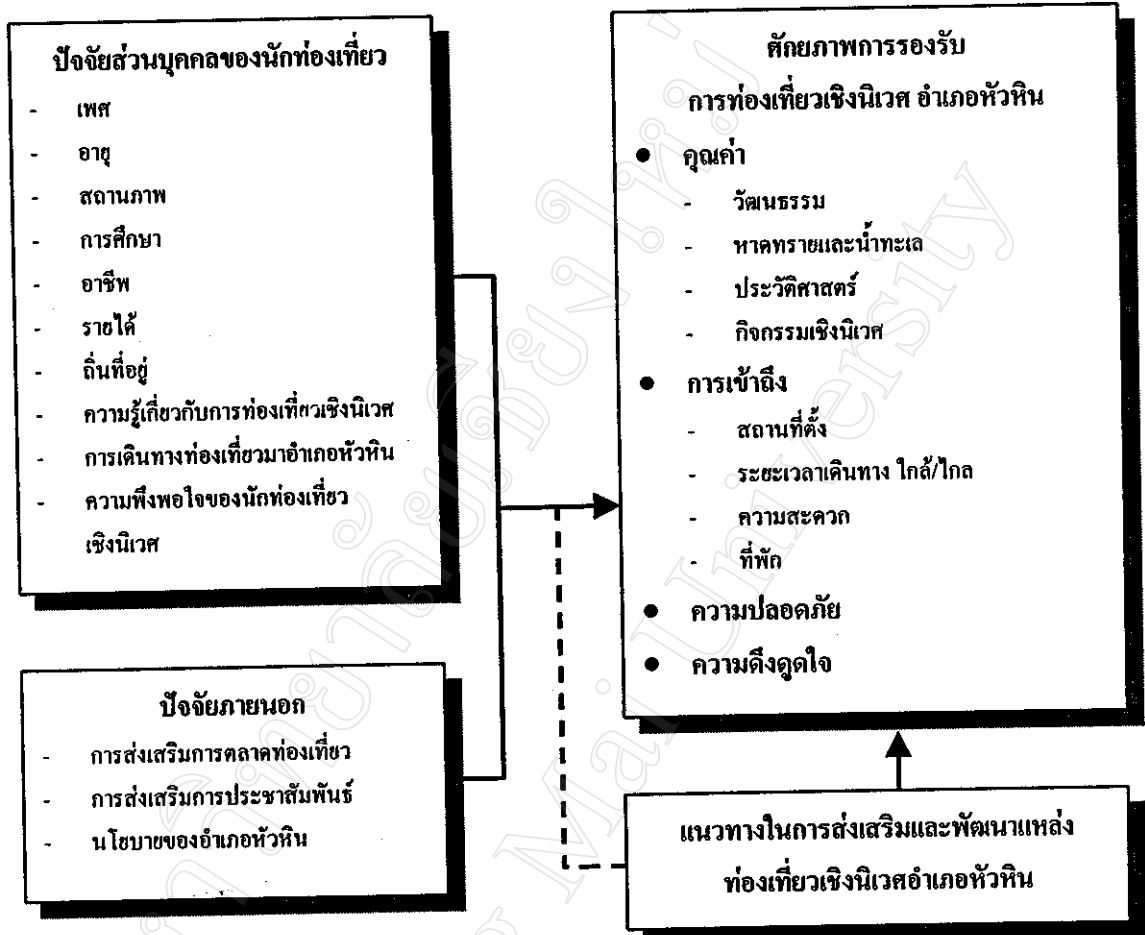
2) รัฐบาล

- Hamakua District Development Council, Inc, (Forest Park Committee) Hawaii เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวที่เรียกกันว่า Mass tourism แต่ภายในภาพลักษณ์นี้ Hawaii มีความพยายามที่จะนำเสนอทางเลือกทางการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งที่เรียกว่า Ecotourism โดยมีความเชื่อมั่นว่าการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่น วัฒนธรรมดั้งเดิม และที่สำคัญสภาพธรรมชาติของ Hawaii ยังสมบูรณ์พอที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวที่รักธรรมชาติ และตระหนักต่อความสำคัญของการอนุรักษ์คนเป็นจำนวนมากเดินทางมาเที่ยวที่ฮาวาย แต่ส่วนใหญ่แล้วมักไม่ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

สรุปงานวิจัยในประเทศต่าง ๆ ดังนี้เกือบทุกประเทศทั่วโลกมีการตื่นตัวในการให้ความสำคัญด้านสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม เพราะแต่ละประเทศมีความห่วงใยในสภาพแวดล้อมของประเทศตนเอง เช่น มีการตั้งมูลนิธิเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และพยายามให้ประชาชนเข้ามามีบทบาท และส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งบางประเทศที่มีกำลังที่จะสนับสนุนประเทศที่มีกำลังทรัพย์น้อยก็จะให้การสนับสนุนในเรื่องของการสัมมนาและการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เข้าสัมมนา มีการวางแผนด้านการตลาดและกลยุทธ์ร่วมกันที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้เป็นกิจกรรมที่จะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ สังคม และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน

2.6 กรอบแนวความคิดการศึกษา

ผู้ศึกษาได้ประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลักในการพัฒนารอบแนวความคิดประเมินศักยภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ครั้งนี้ ซึ่งแสดงไว้ในแผนภูมิที่ 2.1



แผนภูมิที่ 2.1 กรอบแนวคิดการศึกษา